

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2023.01.121>

JEL classification: E44, E50, E58, G10, G18, G20, O16
UDC: 336.7

Наталія КРАВЧУК

доктор економічних наук,
доцент,
Західноукраїнський національний університет, Україна
E-mail: nataliakravchuk7@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-6227-6190

Олег ЛУЦИШИН

кандидат економічних наук,
доцент,
Західноукраїнський національний університет, Україна
E-mail: olegkalyna@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-4048-8875

АКТУАЛЬНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА В КОНТЕКСТІ МІЛІТАРНИХ ВИКЛИКІВ: УКРАЇНСЬКИЙ КЕЙС

АНОТАЦІЯ

Вступ. Поточна ситуація на фінансовому ринку України, в умовах мілітарних викликів залежить не лише від фінансових та економічних чинників, але й від соціальних, політичних та безпекових. Війна визначає не типові правила функціонування як фінансових посередників, так і фінансового ринку загалом. Основними домінантами стали безпека усіх учасників та створення умов для доступу до фінансових послуг в умовах крихкості системи фінансового посередництва. А це, своєю чергою, потребує швидкої переорієнтації фінансових посередників на канали дистанційної комунікації, цифровізацію послуг, гнучку політику в сфері регулювання, пошук нових альтернативних джерел поповнення ресурсів, забезпечення фінансової стійкості та ліквідності, пошук нових інструментів, швидке реагування на виклики, пов'язані з діяльністю у воєнний час. Усе вищезазначене спричиняє неабиякий тиск на функціонування фінансових посередників, які несуть відповідальність за свою фінансову стійкість.

Мета з'ясування основних факторів, що впливають на стан фінансового ринку в умовах мілітарних викликів; аналіз реального стану фінансових посередників та узагальнення чинників і причин скорочення активності ринку й крихкості систем і фінансового посередництва; обґрунтування необхідності зміни політики пруденційного нагляду; виявлення потенціалу та каналів запровадження фінансових інновацій для оздоровлення ринку; окреслення основних трендів розвитку фінансових посередників у повоєнний період.

Результати. З'ясовано, що фінансові посередники в Україні працюють у період «шокових» викликів, спричинених воєнним часом. Показано, що їх діяльність направлена на запровадження фінансових інновацій та забезпечення стабільного доступу споживачів до усіх фінансових сервісів. Проаналізовано прагматизм функціонування фінансових посередників на ринку фінансових послуг, їх реальний стан, розкрито проблеми діяльності та державного регулювання, зроблено акценти на викликах, з якими стикаються повсякденно учасники фінансового ринку в період воєнного часу. Аргументовано, що в умовах крихкості системи фінансового посередництва важливе місце має забезпечення стійкості та стабільності діяльності фінансових посередників їх ефективна діяльність, відкритість та прозорість. Продемонстровано важливість інклюзивності у діяльності фінансових посередників. Доведено, що мілітарні виклики стали системною детермінантою «очищення» фінансового ринку, змушуючи частину фінансових посередників (як правило з ринку небанківських фінансових установ) приймати

© Наталія Кравчук, Олег Луцишин, 2023

Отримано: 02.02.2023 р.

Рекомендовано до друку: 15.02.2023 р.

Опубліковано: 29.03.2023 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

Як цитувати:

Кравчук Н., Луцишин О. Актуальні тренди розвитку фінансового посередництва в контексті мілітарних викликів: український кейс. *Економічний аналіз*. 2023. Том 33. № 1. С. 121-140. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2023.01.121>

важке, але відповідальне рішення – виходити з ринку. За таких обставин важливо, щоб державний регулятор проводив превентивні заходи, спрямовані на підтримку цього сектору фінансового ринку. Іншим викликом стає діяльність в умовах тотального економічного спаду та нестачі фінансових ресурсів для виконання взятих на себе зобов'язань. Фінансові посередники готові йти на поступки та пом'якшувати умови зобов'язань, однак і в системі регуляторної політики мають бути зустрічні кроки для створення м'яких правил та вимог в умовах війни (зниження рівня резервування за простроченими кредитами, відміна нормативу співвідношення продуктивних та непродуктивних активів, рівня прибутковості та пом'якшення інших показників діяльності на період війни та визначення конкретного й адекватного періоду відновлення у післявоєнний період).

Висновки. За результатами проведеного дослідження зроблено такі висновки: на фінансовому ринку України й у системі фінансового посередництва викристалізуються нові тренди; актуалізуються питання впровадження у діяльність фінансових посередників технологій дистанційного та асинхронного доступу до послуг, які надають фінансові посередники; мілітарні виклики спричиняють серйозні зміни у конфігурації фінансового ринку як в частині сегментації фінансових посередників, так і щодо впровадження інновацій в системі фінансового посередництва.

Ключові слова: фінансовий ринок; ринок фінансових послуг; фінансове посередництво; мілітарні виклики; пруденційний нагляд; фінансові інструменти; фінансовий мілітаризм; фінансова інклюзія; банківські установи; страхові компанії; ломбарди; кредитні спілки; лізингові компанії; фінансові компанії.

Вступ

Система фінансового посередництва в умовах війни характеризується високим рівнем крихкості. Адже в умовах хаосу та невизначеності першою завжди страждає сфера послуг, яка потребує швидкої адаптації і, яка значною мірою залежить від соціального рівня життя людей, розвитку економіки та стабільності в державі. В умовах війни усі ці фактори практично знівельовані. Тому саме сектор фінансового посередництва потребує захисту та швидкої трансформації, запровадження як нових жорстких правил гри, так і надання всеосяжної підтримки для стабільного функціонування його учасників з метою недопущення вакууму у сфері надання фінансових послуг, у тому числі – створення сприятливих умов для запровадження новацій.

Війна ставить перед українським фінансовим ринком багато нових викликів за умов, коли не зникають старі. Як регулятори, так і фінансові посередники дуже добре усвідомлюють це, а тому роблять усе від них залежне для забезпечення стабільного функціонування системи фінансового посередництва не лише в умовах війни, але й готують її до майбутньої інтеграції у європейський фінансовий простір. Зокрема, підписання Україною Європейської асоціації дало шанс отримати унікальну можливість наблизити свою законодавчу базу в частині регулювання фінансової сфери до вимог і правил ЄС. Вже з 2019 року українські парламентарі прийняли низку законів, які

відповідають вимогам ЄС, і зокрема, було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг» (спліт) [1], Закон «Про деривативи» [2]. Однак повномасштабна війна змусила ухвалити у 2022 році безпрецедентний Закон щодо особливостей діяльності фінансового сектору у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні [3]. Це безумовно призупинило поступ до імплементації європейських практик діяльності фінансового ринку, що залишає для України ще значний обсяг роботи щодо адаптації законодавчої бази для належної роботи фінансового ринку. Однак, варто зазначити, що найважливішим у післявоєнний період буде не лише «швидкість» прийняття нових законів, але й врахування специфіки діяльності національних «фінансових гравців», створення умов для їх відновлення й підвищення конкурентоспроможності як в контексті інтеграції у європейський, так і глобальний фінансовий простір.

Розглядаючи діяльність фінансових посередників на фінансовому ринку України потрібно чітко усвідомити, з якими викликами вони зіштовхуються у своїй діяльності в умовах війни. Вагомим фундаментом для проведення такого аналізу є теоретичні засади розвитку та діяльності фінансових посередників, аналітика та статистика показників їх діяльності, аналіз трендів розвитку фінансового сектору, запровадження інновацій на ринку фінансових послуг, огляд взаємодії учасників ринку один з

одним при розбудові фінансової екосистеми, глибокий аналіз зарубіжного та українського досвіду функціонування фінансових посередників в умовах, «шокових» викликів. Усі вищезазначені питання у різних контекстах розглядались у працях: Баранової В. та Гончаренка О. [4], Данилишина Б. [5], Мофіта С. [6], Коніної М. [7], Хаєса А. [8], Харламова П. [9] та інших.

Щоправда маємо констатувати й той факт, що вивчення впливу мілітарних викликів в умовах гібридної війни, а тим більше відкритої військової агресії на діяльність фінансових посередників в Україні практично не проводилось. Більше того, дослідження у цій сфері доводиться робити з певними припущеннями (*аналізувати поточний стан та доступну фактологічну базу*), оскільки емпірична аналітична база є ще доволі «короткою». Тому виявлення причинно-наслідкових зв'язків стане можливим лише після відновлення належного функціонування фінансового ринку та системи фінансового посередництва після завершення війни.

Мета статті

Мета даного дослідження полягає у з'ясуванні основних факторів, що впливають на стан фінансового ринку в умовах мілітарних викликів; аналізі реального стану фінансових посередників та узагальненні чинників і причин скорочення активності ринку й крихкості системи фінансового посередництва; обґрунтуванні необхідності зміни політики пруденційного нагляду; виявленні потенціалу та каналів запровадження фінансових інновацій для оздоровлення ринку; окресленні основних трендів розвитку фінансових посередників у повоєнний період.

Виклад основного матеріалу дослідження

Система фінансового посередництва є органічною складовою фінансового ринку та фундаментальною основою фінансової екосистеми країни, метою якої є задоволення потреб кінцевого споживача. Усі суб'єкти фінансової екосистеми мають мати рівний доступ (*у разі необхідності*) до різноманітних фінансових інструментів і їхнього використання задля досягнення поставлених цілей в процесі своєї діяльності та з найменшим фінансовим навантаженням. Ця система базується на, так

званій, споживацько-центричній моделі, яка сфокусована на кінцевому споживачі фінансових послуг, а не основних бенефіціарних власниках. Такий підхід генерує основну ціннісну пропозицію функціонування екосистеми – створення комфортних умов для ефективної роботи усіх (*без винятку*) суб'єктів господарювання, а особливо інфраструктурних – таких як фінансовий сектор. Навіть в умовах війни екосистема, яка функціонує на таких принципах, демонструє високу гнучкість та адаптивність. Ключовою ознакою такої системи є безпосередня клієнтоорієнтованість та фокусування на конкретних потребах кінцевих споживачів фінансових послуг. Щоб досягнути задекларованої мети усі учасники ринку повинні взаємодіяти між собою, домовлятися про спільні проекти, спрямовувати вектор зусиль в одному напрямку задля створення актуальних сервісів та необхідних продуктів для споживачів. Основними принципами роботи такої екосистеми має бути її прозорість, взаємоповага усіх учасників, дотримання встановлених правил, злагоджена робота на всіх рівнях, забезпечення ефективності діяльності усіх учасників.

Сучасна екосистема фінансового ринку України будується на принципах закладених у Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року, який максимально готовий до інтегрування у міжнародний фінансовий простір; має високу стійкість до зовнішніх шоків; забезпечує стабільну та ефективну діяльність фінансових посередників; сприяє дотриманню принципу відкритості та добросовісної конкуренції; створює умови для динамічного розвитку учасників; діє на принципах інклюзивності; забезпечує свій внесок у стале економічне зростання України [10].

З огляду на вище зазначене, фінансовий ринок України має стати майданчиком, який відкриє нові «канали» для інтеграції у світовий фінансовий простір і слугуватиме своєрідним «містком» комунікації із провідними світовими фінансовими екосистемами через:

- забезпечення доступу усіх споживачів до новітніх та якісних фінансових послуг;
- відкриття нових джерел фінансування на паритетно вигідних умовах за нижчими, ніж

на внутрішньому ринку, ставками та з більшою строковістю;

- створення сприятливого мікросередовища для розвитку альтернативних фінансових послуг, підтримку їх

конкурентоспроможності та виведення на нові ринки.

Стратегією також визначено п'ять основних векторів розбудови фінансового сектору України (рис. 1).

Рис. 1. Стратегічні вектори розвитку фінансового сектору України*

*Побудовано на основі [10].

Очевидно, що визначальними для фінансового посередництва є два вектори – розвиток фінансових ринків та фінансова інклюзія. Вони покликані втілювати новітні та інноваційні рішення для забезпечення доступності фінансових послуг більш ширшій категорії споживачів; забезпечувати повномасштабний захист права споживачів та надавачів фінансових послуг; розширювати роботу з фінансового просвітництва для підвищення рівня фінансової грамотності споживачів фінансових послуг; забезпечувати умови для належного функціонування ринків небанківських фінансових послуг; а також створити сприятливу інфраструктуру для розвитку ринків капіталу; запустити дієвий ринок фінансових інструментів для зниження ризиків здійснення фінансових операцій; гармонізувати усі сектори фінансового ринку України для його готовності до інтеграції у світовий фінансовий простір.

Аналіз основних показників діяльності фінансових посередників у II кварталі 2022 року

засвідчує, що банківський та небанківський сектори поволі адаптуються до роботи в умовах мілітарних викликів (табл. 1).

Надання фінансових послуг напряму залежить від діючої інфраструктури фінансового сектору. В умовах сьогодення маємо негативну динаміку щодо мережі відокремлених підрозділів банків та небанківських фінансових установ, яка постійно скорочується. «Лідерами» щодо закриття філій є ломбарди, фінансові компанії, кредитні спілки, страхові компанії; у банківському секторі – іноземні та державні банки. Що ж стосується регіонального зрізу, то логічним є «лідерство» тих областей де ведуться активні бойові дії, або які є тимчасово окупованими: Харківська, Запорізька, Донецька та Херсонська області. Водночас у II кварталі 2022 року задекларовано відкриття 8 нових відділень приватними банками на Заході України (Хмельницька, Закарпатська, Львівська області) (рис. 2).

Таблиця 1. Основні показники діяльності фінансових установ, регулювання та нагляд за якими здійснює Національний банк України [11]

		2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	03.2022 р.	06.2022 р.	Δ за II кв. 2022 р.
Страховики	Активи, млн. грн.	63 493	63 867	64 903	64 802	64 573	65 561	1,5%
	Кількість	281	233	210	155	145	142	-3
Кредитні спілки	Активи, млн. грн.	2 218	2 502	2 317	2 279	1 683	1 635	-2,8%
	Кількість	358	337	322	278	205	187	-18
Фінансові компанії	Активи, млн. грн.	125 322	162 197	186 572	213 636	204 544	203 659	-0,4%
	Кількість	940	986	960	922	894	892	-2
Ломбарди	Активи, млн. грн.	3 721	4 265	3 854	4 152	3 897	3 484	-10,6%
	Кількість	359	324	302	261	197	195	-2
Банки	Активи, млн. грн.	1 359 703	1 493 298	1 822 841	2 053 819	1 970 145	2 042 918	3,7%
	Кількість	77	75	73	71	69	69	0

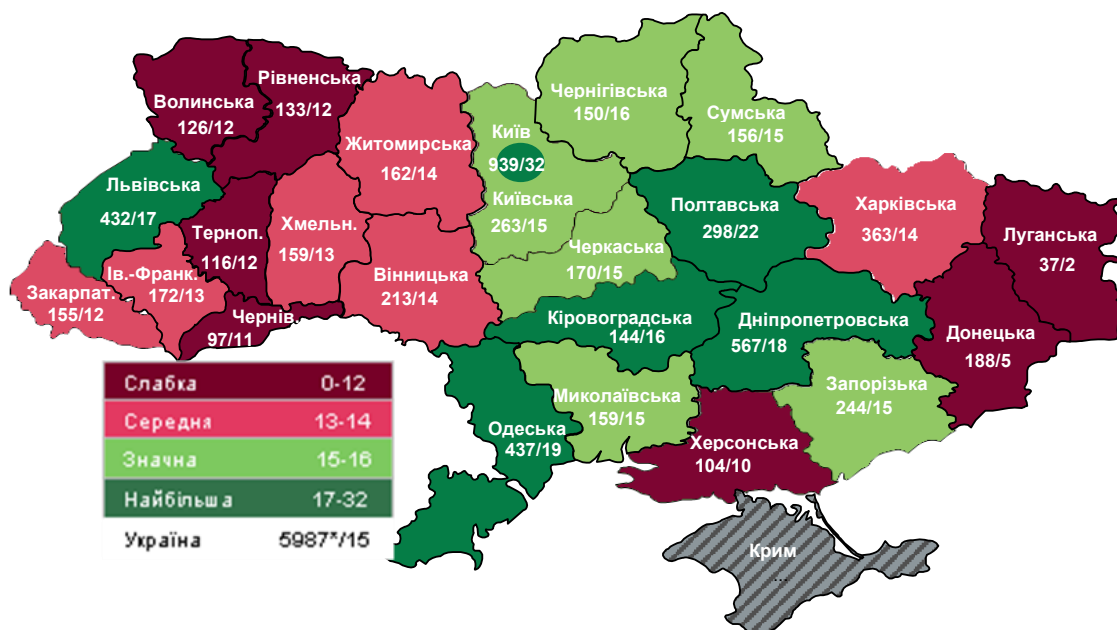

Рис. 2. Діючі структурні підрозділи банків в окремих регіонах на 01.07.2022, од./од. на 100 тис. населення [12]

Станом на 01.10.2022 року основна частка активів на фінансовому ринку припадала на банки – 88,1%; решта ринку – 11,9% – належало небанківським фінансовим установам (причому за останній квартал їх частка ще більше скоротилась) [13].

Банківський сектор фінансового ринку останнім часом демонструє зростання чистих активів платоспроможних банків, переважно через збільшення коштів на рахунках в інших банках та нагромадження вкладів у депозитні

сертифікати НБУ (зокрема, в II кварталі динаміка приросту становила 6,5%). Щодо зростання корпоративного кредитного портфеля, то можемо констатувати той факт, що він мав не однозначний характер. Так, зокрема, кредити суб'єктам господарювання в гривнях зросли на 5,3%, а валютне кредитування знизилось на 7,2% (у доларовому еквіваленті). Щоправда, тут варто зазначити, що зростання гривневих кредитів відбулось виключно за рахунок державних банків, які в

основному надавали кредити під державні програми (*темп такого зростання становив майже +30% у квартал*) (табл. 2). Натомість усі

інші фінансові установи демонстрували негативні темпи приросту кредитного портфеля.

Таблиця 2. Динаміка основних показників банківського сектору України [12]

	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	I кв. 2022 р.	II кв. 2022 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Кількість діючих банків	145	117	96	82	77	75	73	71	69	68
Загальні балансові показники (млрд грн) / General balance sheet indicators (UAH billion)										
Загальні активи	1 477	1 571	1 737	1 840	1 911	1 982	2 206	2 358	2 253	2 328
у т. ч. в іноземній валюті	667	800	788	755	779	718	746	679	618	648
Чисті активи	1 290	1 254	1 256	1 334	1 360	1 493	1 823	2 054	1 970	2 015
у т. ч. в іноземній валюті	565	582	519	507	495	492	585	584	554	575
Валові кредити суб'єктам господарювання	820	831	847	864	919	822	749	796	793	794
у т. ч. в іноземній валюті	400	492	437	423	460	381	332	292	273	250
Чисті кредити суб'єктам господарювання ¹	710	614	477	451	472	415	432	540	567	548
Валові кредити фізичним особам	208	176	157	171	197	207	200	243	250	236
у т. ч. в іноземній валюті	101	97	83	68	61	38	31	21	20	18
Чисті кредити фізичним особам	144	96	76	92	114	143	149	200	201	178
Кошти суб'єктів господарювання ¹	283	349	413	427	430	525	681	800	713	763
у т. ч. в іноземній валюті	114	141	177	163	150	191	233	233	223	254
Кошти фізичних осіб ²	403	402	437	478	508	552	682	727	768	787
у т. ч. в іноземній валюті	214	215	239	244	241	238	285	270	263	252
Зміна (р/р, %) / Change (yoy, %)										
Загальні активи	4,8%	6,4%	10,6%	5,9%	3,8%	3,7%	11,3%	6,9%	1,8%	3,5%
Чисті активи	1,0%	-2,8%	0,2%	6,2%	1,9%	9,8%	22,1%	12,6%	7,3%	6,5%
Валові кредити суб'єктам господарювання ¹	12,8%	1,3%	2,0%	2,0%	6,3%	-10,6%	-8,8%	6,2%	5,6%	3,4%
Валові кредити фізичним особам	10,3%	-15,7%	-10,4%	8,5%	15,3%	5,0%	-3,5%	21,6%	21,7%	8,1%
Кошти суб'єктів господарювання ¹	9,5%	23,5%	18,2%	3,4%	0,8%	22,1%	29,7%	17,4%	4,5%	8,7%
Кошти фізичних осіб ²	-8,9%	-0,3%	8,7%	9,4%	6,3%	8,6%	23,5%	6,6%	11,6%	12,3%
Рівень проникнення / Penetration ³ (%)										
Валові кредити суб'єктам госп. ¹ / ВВП	51,7%	41,8%	35,5%	29,0%	25,8%	20,7%	17,7%	14,6%	14,4%	15,2%

Продовження таблиці 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Чисті кредити суб'єктам госп. ¹ / ВВП	44,7%	30,9%	20,0%	15,1%	13,3%	10,4%	10,2%	9,9%	10,3%	10,5%
Валові кредити фізичним особам ¹ / ВВП	13,1%	8,8%	6,6%	5,7%	5,5%	5,2%	4,7%	4,4%	4,5%	4,5%
Чисті кредити фізичним особам ¹ / ВВП	9,1%	4,8%	3,2%	3,1%	3,2%	3,6%	3,5%	3,7%	3,7%	3,4%
Кошти суб'єктів господарювання ¹ / ВВП	17,8%	17,6%	17,3%	14,3%	12,1%	13,2%	16,1%	14,7%	12,9%	14,6%
Кошти фізичних осіб/ ВВП	25,4%	20,2%	18,3%	16,0%	14,3%	13,9%	16,2%	13,3%	13,9%	15,1%
Фінансові результати / Profit or Loss ⁶ (млрд грн) / (UAH billion)										
Чисті процентні доходи	52,2	39,1	44,2	53,0	73,0	78,9	84,8	117,6	32,7	33,8
Чисті комісійні доходи	23,1	22,6	24,2	27,5	37,8	44,0	46,5	58,0	10,8	10,1
Відрахування в резерви	84,4	114,5	198,3	49,2	23,8	10,7	31,0	3,4	21,6	36,3
Чистий прибуток/збиток	-33,1	-66,6	-159,4	-26,5	22,3	58,4	39,7	77,4	-0,2	-4,5

¹ включно з небанківськими фінансовими установами

² включно з ощадними сертифікатами

³ у 2014–2021 рр. без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя та частини зони проведення АТО/ООС; дані за I–II квартали 2022 року – використано оцінки ВВП з Інфляційного звіту за липень 2022 року.

Серед позичальників лідерами були приватні аграрні компанії та корпорації, які залучали кошти на посівну та збір урожаю. Однак чистий роздрібний кредитний портфель все ж таки скоротився за останній звітний період на 11,1%. Це явище простежувалось рівномірно в усіх групах банків – як системних, так і малих і середніх. В основному таке зменшення відбулось як за рахунок зменшення попиту на кредитному ринку, так і через вимушене зростання резервів сумнівних боргів через зниження платоспроможності усіх суб'єктів господарювання внаслідок дії мілітарних викликів. Переважно кредитування відбувалось на задоволення поточних потреб клієнтів, тоді як усі довгострокові програми кредитування згорнулися (включно з сегментом іпотечного та авто кредитування).

Усі фінансові установи, без винятку, у своїй звітності відобразили значне зростання обсягів непрацюючих кредитів, які вимагають збільшення резервів. На четвертому місяці війни українські банки почали визнавати фактор впливу бойових дій на якість кредитного портфелю, відносячи кредити до непрацюючих / зальєглих через дії непереборної сили такі як: військова агресія росії; активні бойові дії; окупація територій; анексія бізнесу; руйнування активів в наслідок обстрілів та інші мілітарні виклики. Рівень прострочених кредитів, які визнали «непрацюючими» сягнув рекордних 29,7% та мав негативну динаміку в останньому звітному кварталі 2022 року – 2,6%. Найвищий темп негативного зростання продемонстрував корпоративний сектор – 3,7% (рис. 3).

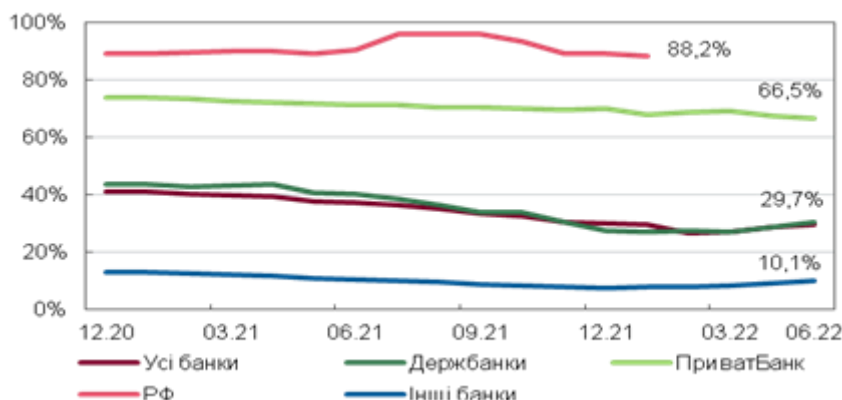

Рис. 3. Частка непрацюючих кредитів у портфелях банків за групами [12]

У II кварталі 2022 року зобов'язання банків зросли на 2,8%, перевищивши, тим самим, відповідні показники кінця 2021 року. В загальній структурі збільшили свою частку кошти фізичних осіб, кошти юридичних осіб та бюджетні кошти, які, традиційно, є ключовими джерелами наповнення банківських ресурсів.

Станом на 01.07.2022 року частка таких зобов'язань в загальних зобов'язаннях становила 88,1%; частка ресурсів залучених за програмами рефінансування від Національного банку знизилась до 4,8%; ресурси, які залучаються на міжбанківському ринку також втратили свої позиції і склали 1,8% (рис. 4).

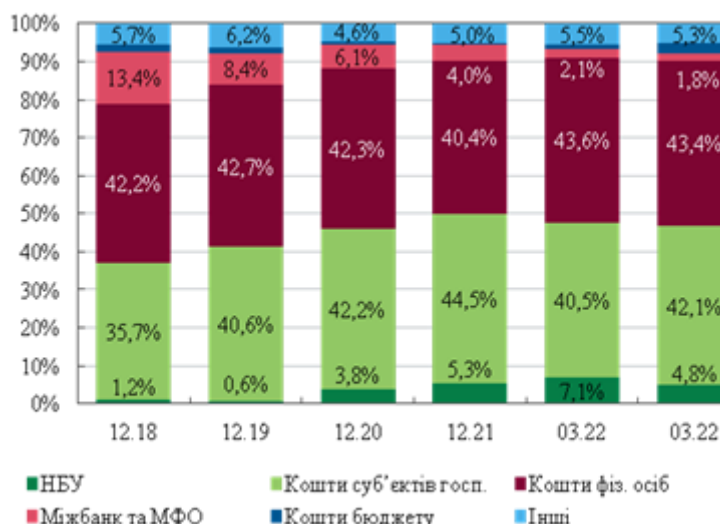

Рис. 4. Динаміка та структура зобов'язань банків [12].

Щодо структури зобов'язань перед фізичними особами, то гривневі депозити зросли на 6,4% за квартал, а з початку року цей приріст становив 25,8%. Таке зростання забезпечили, переважно, вклади до запитання. Основними установами з найбільшою динамікою приросту вкладів фізичних осіб були державні банки, які продемонстрували темпи зростання в останньому кварталі на рівні 13,2%. Що ж стосується валютних заощаджень, то тут спостерігається перманентне зниження їх частки в загальній сумі зобов'язань.

Аналогічна динаміка спостерігається в сегменті залучених банками коштів від юридичних осіб, які зросли на 4,3%. Динаміка залучення таких зобов'язань завжди має синусоїдний характер – на початку кварталу спостерігається поживавлення активності, а на кінець кварталу відбувається незначне скорочення. Така динаміка пояснюється діловою активністю суб'єктів господарювання і виконанням ними зобов'язань в кінці звітної періоду. Що ж стосується валютних коштів на рахунках юридичних осіб, то тут ситуація радикально протилежна – зростання за

останній квартал було доволі суттєвим і становило 14,4% та досягнуло довоєнного рівня. Пояснення тут лише одне – висока волатильність валютного ринку із несприятливим курсовим трендом, що робить набагато вигіднішим зберігання ресурсів в іноземній валюті.

У II кварталі 2022 року рівень доларизації економіки не демонстрував суттєвих змін, залишаючись на стабільному рівні. Незначне зростання відбулось лише в корпоративному секторі; натомість зниження прослідковувалось в приватному секторі. Амплітудні скачки відбулись через можливість купівлі валюти за офіційним курсом НБУ за умови депозитного розміщення вкладів мінімум на 3 місяці з можливістю їх знаття у валютному еквіваленті після закінчення терміну дії депозиту. Такі коливання для банківської системи є не зовсім прийнятними, тому НБУ змінив правила гри, дозволивши валютне хеджування гривневих вкладів (*купити за офіційним курсом можна валюту і покласти її на вкладний рахунок, а після закінчення строку вкладу повернути кошти можна в гривнях за діючим курсом НБУ на поточну дату закриття вкладу*). Такий інструментарій дозволить хеджувати ризики значних коливань на валютному ринку, стримати відтік гривневих вкладів та стабілізувати відтік валюти з банків.

Не менш важливим чинником регулювання грошових потоків на фінансовому ринку є відсоткова політика фінансових посередників та регулятора ринку, яка проводиться виходячи з наявного попиту та пропозиції. У першій половині III кварталу 2022 року на ринку спостерігалась висока ліквідність та пропозиція коштів клієнтів, що дало можливість банкам знизити ставки щодо залучення коштів від фізичних осіб, а вже в другій половині кварталу динаміка залучення коштів знизалась. Не менш важливим фактором стала політика НБУ щодо стримування інфляції через різке підвищення облікової ставки до 25% річних. Така політика мала на меті підвищення привабливості гривневих інструментів відносно аналогічних пропозицій в іноземній валюті та компенсації інфляційних очікувань. Збільшення вартості фінансових ресурсів спонукало фінансові установи підвищувати ставки закладами (*найбільш популярними залишаються*

короткострокові) як для фізичних, так і для юридичних осіб.

Що стосується відсоткової політики на кредитному ринку, то тут визначальним чинником зростання (*окрім вартості вхідних фінансових потоків*) є кредитний ризик, який також суттєво зріс. Щоправда, варто зазначити, що стримуючим фактором стрімкого зростання відсоткових ставок є доволі низький попит на грошові ресурси, особливо серед фізичних осіб.

Усе вищезазначене впливає на фінансовий результат та рентабельність капіталу фінансово-банківських установ, які у II квартал 2022 року отримали збитки в сумі 4,5 млрд. грн. Основними чинниками стали відрахування в резерви під очікуванні кредитні втрати. Загалом про збитки відзвітували 24 банківські установи і їх сукупна величина у звітності становила 10,5 млрд. грн. Серед збиткових банків було й три державних банки, хоча ПриватБанк у цьому звітному періоді відзвітував про отримані прибутки в сумі 2,6 млрд. грн., тим самим згенерувавши майже половину прибутку отриманого на ринку (рис. 5).

Негативний тренд був зумовлений, в основному: низьким попитом на позики; задекларованими Урядом та НБУ кредитними канікулами для позичальників та відміною усіх штрафних санкцій за несвоєчасну сплату боргу; зниженням ставок за роздрібними кредитами. Іншим вагомим джерелом отримання прибутку для банків були комісійні платежі. Хоча зараз і спостерігається перманентне відновлення обсягів платежів, однак база для банківських комісій залишається низькою. Ажіотажний попит на валюту призвів до суттєвого збільшення прибутку від операцій з купівлі-продажу іноземної валюти, що дало можливість відчутно наростити банкам операційні доходи та частково компенсувати отримані збитки.

Для уникнення повномасштабних збитків банки вимушені були йти на скорочення операційних витрат (в основному витрат на заробітну плату). Таким чином, зростання дохідної бази та тотальна економія витрат дозволили більшості банківських установ залишитись прибутковими.

Рис. 5. Фінансовий результат та рентабельність капіталу банківських установ [12]

У порівнянні з банківським сектором небанківські фінансові установи почуваються не так впевнено. На 1 січня 2023 року небанківський сектор скоротився на 190 установ, які покинули ринок. До ринку за цей

час приєдналась лише 1 фінансова установа і, як результат, маємо загальну кількість учасників цього сегменту 1 459 установ. Щодо банківського сектору то їх кількість зменшилась на 1 учасника (67 установ) (рис. 6).

Рис. 6. Зміна кількості учасників небанківського фінансового ринку станом на 01.01.2023 року [14]

Негативні тенденції прослідковуються за усіма основними показниками діяльності небанківського фінансового ринку: активи скорочуються (*найвищі темпи у ломбардів та кредитних спілок*); рівень доходності падає; обсяги резервів зростають; кількість клієнтів, які активно користуються послугами знижується. Серед усіх учасників ринку лише представники страхового ринку не втрачають запасу міцності та тримають основні показники на довоєнному рівні.

Основним фактором впливу на загальний стан небанківського фінансового сектору, з огляду на зовнішні та внутрішні чинники, є мілітарні виклики: окупація українських територій, руйнування виробничих та інфраструктурних об'єктів, масова міграція. Усе це стало системними детермінантами економічної кризи, наслідком якої є зниження платоспроможності населення, що призвело до падіння попиту на фінансові послуги.

Національним банком окреслено такі основні тренди, які привалювали на фінансовому ринку в II півріччі 2022 року:

- скорочення кількості небанківських фінансових установ;
- зниження активності небанківського сектору на ринку фінансових послуг (за всіма інститутами);
- скорочення страхових премій за значною часткою страхових продуктів;
- зменшення виплат за ризиковими видами страхування;
- зниження ефективності роботи фінансових установ внаслідок зростання витрат на резерви;
- негативні тренди ринку кредитних спілок, щодо обсягів активів та динаміки кредитування;
- панічні настрої вкладників, які супроводжувались відтоком депозитних вкладів з кредитних спілок;
- скорочення обсягів кредитування фінансовими компаніями у секторі «швидких грошей»;

- негативна динаміка та збитковість роботи ломбардів, які продовжують виходити з ринку.

Проаналізуємо основні тренди небанківського ринку в Україні. На страховому ринку України відбулось скорочення кількості працюючих компаній (станом на 1 січня 2023 року їх залишилось 128, 12 з яких – компанії зі страхування життя). З 24 лютого 2022 року, з початку повномасштабного вторгнення, ринок залишило 6 страхових non-life компаній: трьом з них було анульовано ліцензію; два страховики залишили ринок добровільно; ще один, був, так званим, «пасивним гравцем» (хоч і був внесений до реєстру фінансових установ, однак не отримав жодної ліцензії) [14].

Щодо активів та страхових резервів, то їх загальний обсяг з початку року (до військової агресії) практично не змінився і станом на 1 вересня 2022 року становив 65,7 млрд. грн. Незмінним залишились як розмір прийнятих активів, так і обсяг сформованих страхових резервів (36,6 млрд. грн.) (рис. 7).

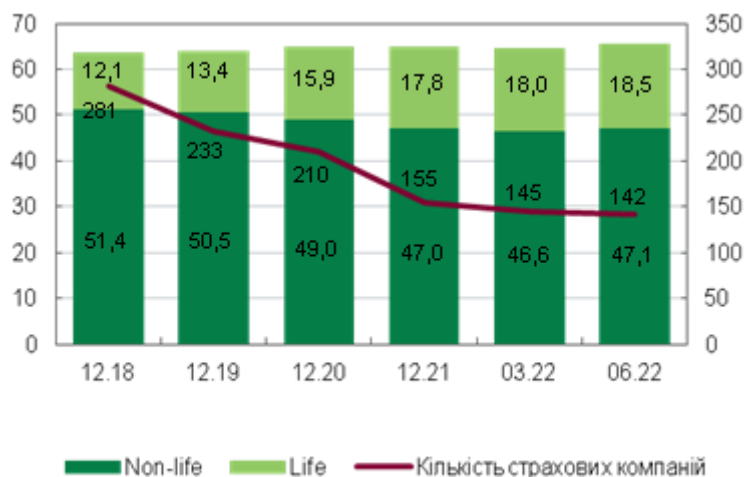

Рис. 7. Кількість страхових компаній та динаміка обсягу їхніх активів, млрд. грн. [11]

За період дії воєнного стану страховики збільшили обсяги ліквідних активів з 14,9 млрд. грн. до 17,2 млрд. грн. (рис. 8). Це може свідчити про те, що ринок переорієнтовується на більш ліквідні ресурси через збільшення невизначеності та очікувану вищу волатильність запиту на дострокові повернення та виплати.

Загалом активи учасників страхового ринку у II кварталі 2022 року продемонстрували

зростання на 1,5%, а від січня 2022 року – на 1,2% [11]. За результатами діяльності у III кварталі обсяг активів страхових компаній зріс на 7,5%, незважаючи на зменшення їх кількості. Ринок «тримають» близько 30 великих страховиків, які сконцентрували близько 60-70% усіх премій, демонструючи у своїй роботі відносну стабільність. Така ситуація зберігається навіть попри те, що 13 учасників ринку порушили щонайменше по одному

нормативу платоспроможності та ризиковості операцій станом на 1 липня, а станом на 1 жовтня їх вже було шість [13].

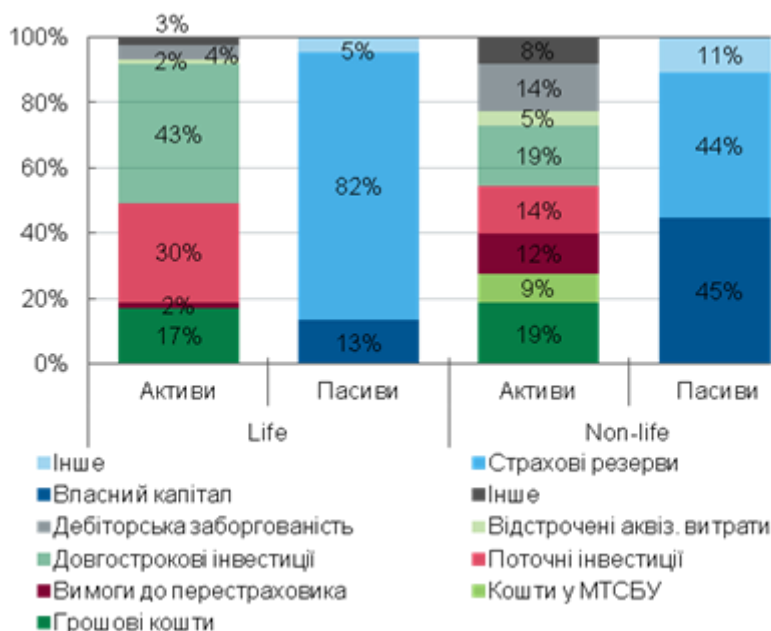

Рис. 8. Структура активів та пасивів страховиків на 01.07.2022 р. [11]

Щодо змін ємності ринку страхового бізнесу, то на ньому спостерігається негативний тренд. У першому півріччі 2022 року у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року загальні підписані премії скоротились на 28% і становили 17,6 млрд. грн. (зокрема, у non-life сегменті на 29%; в у сегменті страхування життя на 15%). Обсяги виплат та відшкодувань за зобов'язаннями через страхові випадки в pop-life сегменті знизився на 32%. Загалом рівень виплат суттєво не змінився і, в загальному, становив 34%.

Аналіз ринку показує, що найбільший спад був у першому кварталі 2022 року і, логічно, припав на початок війни; а в другому та третьому кварталах ситуація дещо стабілізувалась і падіння хоч і було, але незначне. Це свідчить про те, що страховики пристосувались до викликів і налагоджують свою роботу в умовах війни.

Найбільш суттєвого зниження зазнав ринок перестраховування. У першому півріччі 2022 року зовнішнє перестраховування скоротилось вдвічі – з 4,7 млрд. грн. до 2,3 млрд. грн.; а внутрішнє вчетверо – з 1,9 млрд. грн. до 0,5 млрд. грн. Частка вихідного перестраховування в загальних страхових преміях скоротилася з 19% до 13%. Обсяг страхових премій перестраховування у 2022

року зменшився на 24% за майже незмінного рівня виплат (рис. 9).

Важливою складовою підтримки страхового бізнесу в 2022 році стала «Зелена картка», яка у воєнний період продемонструвала рекордне зростання на 76% (з 0,9 млрд. грн. у липні 2021 року до 1,5 млрд. грн. на аналогічний період 2022 року).

В загальному частка авто- та медичного страхування за підсумками II кварталу 2022 року становила 71% у преміях і 89% у виплатах. 44% (7,6 млрд. грн.) страхових премій припадало на автострахування («автоцивілка», «Зелена картка», КАСКО). Варто зазначити, що їх частка у портфелі страховиків навіть зросла на тлі загального зменшення обсягів наданих послуг. Так у першому півріччі 2021 року вона становила 36% (8,9 млрд. грн.).

Загалом показники операційної ефективності страхових компаній, які працюють на ринку ризикового страхування погіршилися. Зокрема, коефіцієнт ефективності діяльності (*operating ratio*) становив 84%. Натомість фінансовий результат та показники рентабельності зросли (зокрема, *ROE* продемонстрував зростання з 4,2% на початку 2022 року до 8,6% на кінець другого кварталу 2022 року; а *ROA* з 1,8% до 3,8% –

відповідно) (рис. 10). Таке зростання відбулось через збільшення частки перестрахування в

резервах збитків та помітне скорочення витрат (крім операційних).

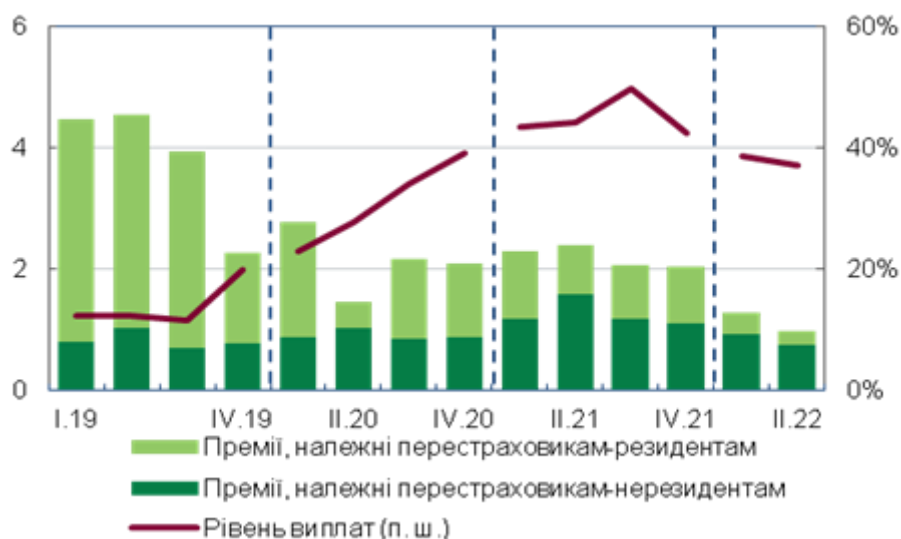

Рис. 9. Премії, належні перестраховикам та рівень їх виплат, млрд. грн. [11]

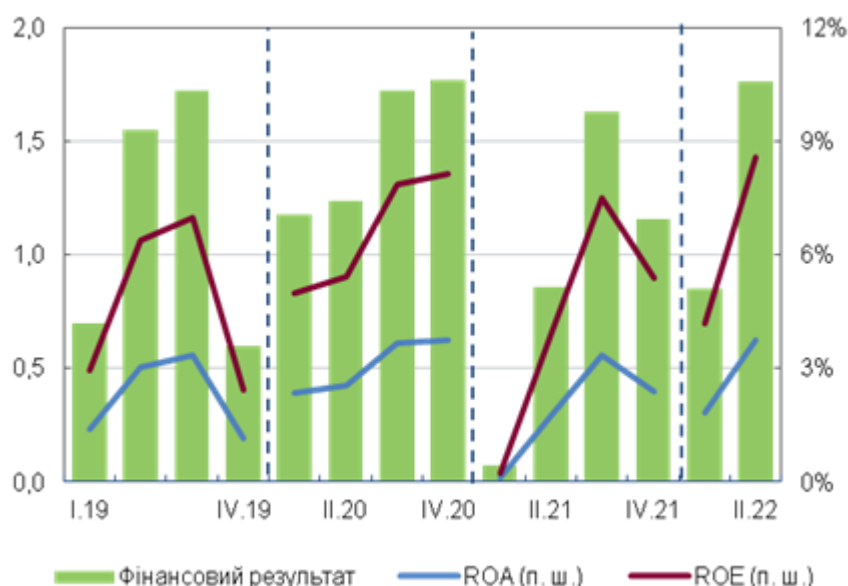

Рис. 10. Фінансовий результат ризикових страховиків наростаючим підсумком, млрд. грн. [11]

При цьому, life-страховики за результатами II кварталу 2022 року отримали значний прибуток, що перевищив значення останніх років. Так ROE зріс з 4,1% на початку 2022 року до 12,8% на кінець другого кварталу 2022 року, а ROA з 0,6% до 1,7% – відповідно (рис. 11).

Щодо сегменту ринку кредитних спілок, то тут також прослідковуються негативні тренди. Зокрема, за результатами 2022 року відбулось

зменшення кількості спілок на 25 учасників (до 162) [14]. Найвагомішими були темпи скорочення активів (-2,8% – 1 635 млн. грн. у II кв.; а в III кв. обсяг активів скоротився ще на понад третину). В основному, це спілки, які залучають депозити, що становлять майже три чверті від загальної кількості спілок, які звітують (рис. 12).

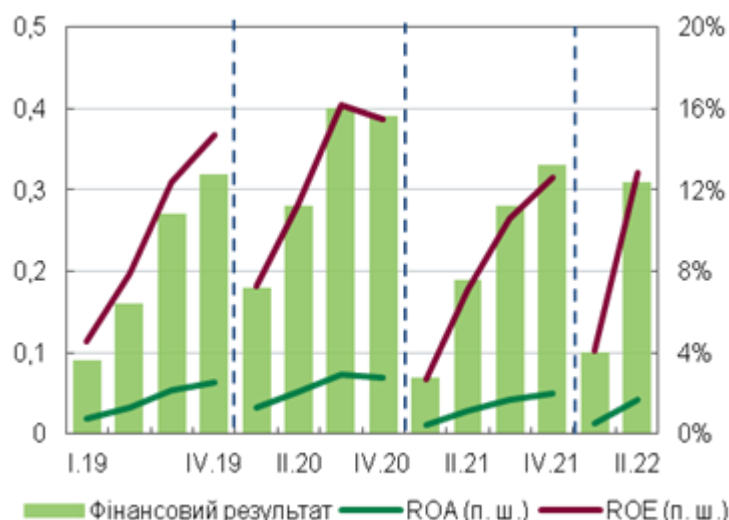

Рис. 11. Фінансовий результат life-страховиків наростаючим підсумком, млрд. грн. [11]

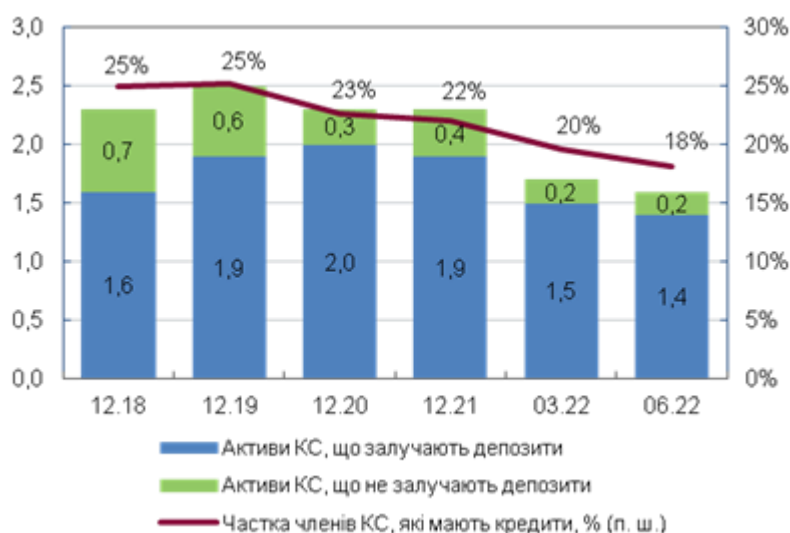

Рис. 12. Динаміка загальних активів кредитних спілок та частка членів кредитних спілок, що отримали кредити, млрд. грн. [11]

Негативні тенденції прослідковувались і в сегменті наданих кредитів. Зокрема, кредитний портфель скоротився на 6% у II кв. та на 8% у III кв. Найбільші втрати спостерігалися в частині споживчого кредитування та кредитування на придбання, будівництво і ремонт нерухомості. За результатами поданої до Національного банку звітності чітко прослідковувалася незмінна якість кредитного портфеля (*рівень прострочки, в середньому, тримався на позначці 14%-13%*) (рис. 13). Однак така тенденція вирівнювалася через часткове перекредитування, що може свідчити про «відкладені» проблеми та намагання в ручному

режимі регулювати величину відрахувань до резервного капіталу.

Збільшення витрат на резервування призвело до того, що спілки декларують збитки у своїй діяльності, а як наслідок за результатами діяльності дев'яти місяців 2022 року прибуток зменшився до 18,5 млн. грн. [13].

Низхідний тренд також демонструють операційні доходи кредитних спілок, які в частині чистих процентних доходів зменшилися на 16% у порівнянні з I кварталом 2022 року та на третину порівняно з II кварталом 2021 року. Таке падіння спричинене як зменшенням кредитного портфеля загалом, так і зниженням процентних ставок за усіма видами кредитів

через незначний попит та високі ризики. Спілки намагаються компенсувати ці втрати шляхом зниження адміністративних витрат (скорочують кількість відділень, персоналу через вимушене переселення та мобілізацію членів спілки); у порівнянні з I кварталом таке скорочення було на рівні 14%. Усе вищезазначене призвело до погіршення співвідношення операційних витрат та операційних доходів до 77%. У спілок збільшується частка непродуктивних активів через необхідність зберігання частини активів в

грошовому еквіваленті для забезпечення миттєвої ліквідності й виконання взятих на себе зобов'язань, що спричинене відсутністю системи рефінансування. Не стали винятком темпи скорочення депозитних вкладів та пайових внесків (-7% та -1% за II квартал 2022 року відповідно) і -13% та -18% за результатами звітних даних діяльності у III кварталі (рис. 14). Хоча відрадним є той факт, що станом на 01.10.2022 р. лише дві спілки не дотримались показника нормативу достатності капіталу [13].

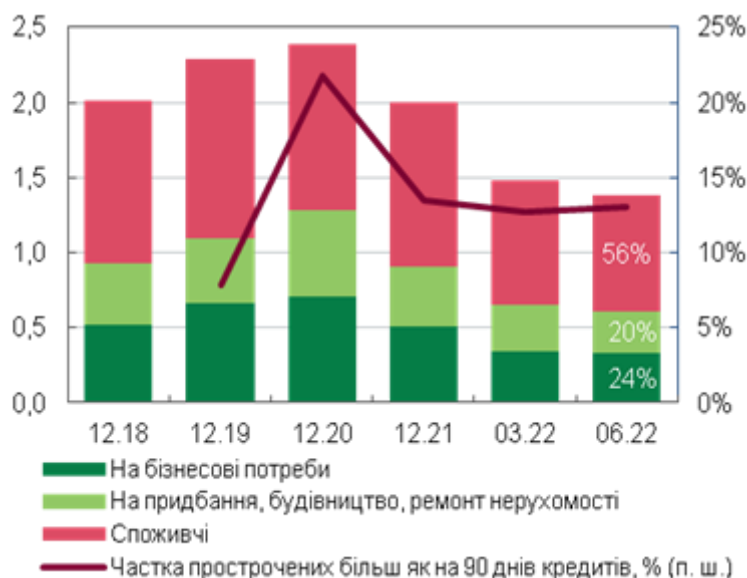

Рис. 13. Динаміка та структура основної суми заборгованості за кредитами членів кредитних спілок, млрд. грн. [11]

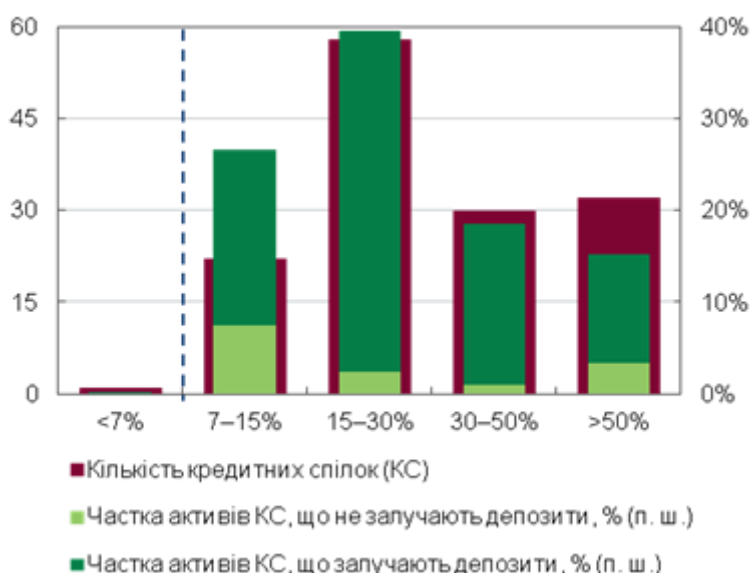

Рис. 14. Розподіл достатності основного капіталу на 01.07.2022 р. [11]

Аналіз ситуації, яка складається на ринку фінансових компаній та ломбардів, свідчить про те, що вона залишається доволі складною. Найбільша частка компаній, які не прозвітували про свою діяльність належить саме до цього сегменту і станом на кінець III кварталу 2021 року (*остання звітна дата до відтермінування строків подання звітності*) становила близько 25% як за активами, так і за кількістю.

При цьому звітність, яка була подана за результатами діяльності у III кварталі 2022 року, продемонструвала незначне зростання активів фінкомпаній, які її подали. Проте кількість таких компаній в загальному обсязі була меншою від обсягу компаній, що відзвітували квартал тому. Відбулося також скорочення наданих фінансових послуг; а гарантії, з початку війни, фінансовими компаніями не надавались взагалі (рис. 15).

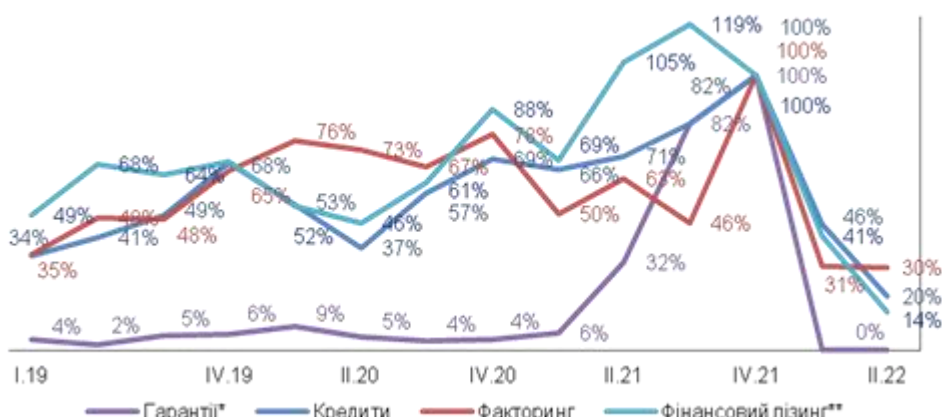

Рис. 15. Обсяги наданих фінансових послуг фінансовими компаніями за видами послуг, IV кв. 2021 р. = 100% [11]

За результатами діяльності в II кварталі 2022 року обсяг нових кредитів, виданих фінансовими компаніями зменшився на 57%. Основною причиною стало скорочення кредитування населення, що до цього було ключовим сегментом. Обсяг наданих позик юридичним особам, практично залишився незмінним. Оскільки значна їх частка не є ринковими кредитами, а перерозподіляє кошти у межах бізнесових груп, то даний показник не є репрезентативним.

Друге місце в кредитному портфелі фінансових компаній до війни займали факторингові операції та лізинг, які також значно скоротились. У II кварталі 2022 року в лізинг надавалися переважно сільськогосподарське обладнання і техніка, вантажні й легкові автомобілі (рис. 16).

Про перші кроки відновлення ринку свідчить незначне зростання обсягів кредитування населення у III кв. 2022 р.; позитивною також

була й тенденція наданих гарантій та факторингових операціями. За дев'ять місяців 2022 року фінансові компанії та ломбарди згенерували незначний прибуток, однак переважна більшість компаній і надалі залишається збитковою, а обсяг наданих ними кредитів, загалом, скоротився більше як на 30%, демонструючи вдвічі менші показники, ніж у III кварталі 2021 року.

Позитивним у діяльності фінансових посередників є те, що у грудні 2022 року до Національного банку надійшло 430 запитів від учасників ринку на реєстраційні та ліцензійні дії. Кількість запитів стосовно фінансових компаній, ломбардів і лізингодавців становила 277. Кількість запитів щодо кредитних установ (*банки та кредитні спілки*) – 64, страховиків – 77, платіжних установ – 12 [14].

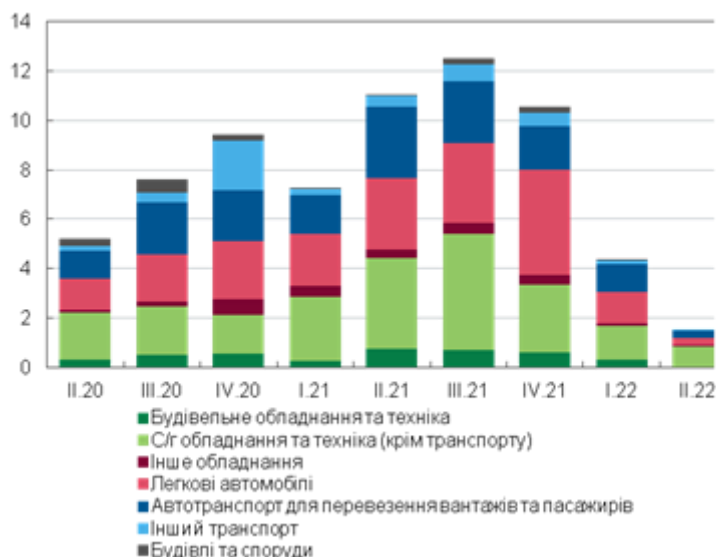

Рис. 16. Обсяги договорів фінансового лізингу за обладнанням, млрд. грн. [11]

Висновки

Підсумовуючи усе вищезазначене, можна констатувати, що мілітарні виклики лише актуалізуватимуть усі згадані тенденції й неминуче впливатимуть як на споживачів фінансових послуг, так і на фінансових посередників. У результаті проведеного дослідження з'ясовано, що на фінансовому ринку України й у системі фінансового посередництва викристалізуються нові тренди; актуалізуються питання впровадження у діяльність фінансових посередників технологій дистанційного та асинхронного доступу до послуг, які надають фінансові посередники; а мілітарні виклики спричиняють серйозні зміни у конфігурації фінансового ринку як в частині сегментації фінансових посередників, так і щодо впровадження інновацій в системі фінансового посередництва. Водночас узагальнено такі актуальні тренди у розвитку фінансового посередництва:

1. Страхові компанії, які у своєму портфелі сконцентрували, високозбиткові види страхування (КАСКО, ОСАЦВ та ДМС), з великою ймовірністю у найближчому майбутньому матимуть проблеми з виплатами.

2. Фінансові установи, які у своїй діяльності були зорієнтовані на великий бізнес (*який тепер опинився в окупації або частково, чи зовсім зруйнований*), а особливо ті, які були з ним глибоко афілійовані, ризикують опинитися на межі банкрутства (*це стосується, перш за*

все, невеликих, афілійованих фінансових установ та кептивних страхових компаній).

3. Ажіотажне та спонтанне падіння попиту на певні види фінансових послуг та одночасне зростання збитків у фінансових посередників може підштовхнути їх до підняття тарифів чи погіршення умов надання самих послуг.

4. Різке зменшення величини та якості кредитного портфеля банків, кредитних спілок, фінансових компаній та ломбардів може призвести до того, що багато гравців на цьому ринку продовжать добровільно здавати ліцензії та припиняти діяльність.

5. Зменшиться кількість фінансових компаній (*особливо в сфері мікрокредитування*). А ті, що залишаться, матимуть велику спокусу ще більше підняти ставки за кредитами для населення і «зашиватимуть» у свої договори приховані умови (*комісії та інші платежі*). Такий сценарій є ймовірним через зниження рівня конкурентності на ринку та вакууму інтересу «великих гравців» до «дрібних позичальників».

Таким чином, мілітарні виклики призводять до того, що ринок набагато швидшими темпами проходить процес «очищення». З одного боку, це можна розцінювати, як позитивний фактор, оскільки на ринку залишаться лише сильні гравці, які здатні протистояти зовнішнім шокам та внутрішнім викликам. Однак, з іншого боку – це може призвести до перекосів та зниження внутрішньої конкуренції, що неминуче викличе утворення «незаповнених ніш», зниження

якості послуг, збільшення рівня ризику, зростання вартості застав та підвищення кредитних ставок. За таких умов ринок має бути чітко регульованим, але ні в якому разі не зарегульованим. За умов війни регуляторам потрібно вести правильну, виважену і не завжди логічну політику, щоб збалансувати ринок і забезпечити функціонування на ньому максимум добросовісних гравців. Війна закінчиться і настане етап відбудови. Ринок

потребуватиме фінансових посередників для забезпечення потреб споживачів у фінансових послугах – від великих та системних до дрібних та індивідуальних. Отже, вже сьогодні потрібно задуматись про політику та стратегію пруденційного нагляду на фінансовому ринку; про виявлення потенціалу та запровадження фінансових інновацій для оздоровлення ринку; окреслення основних трендів розвитку фінансових посередників у повоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг». № 79-IX. 12 вересня 2019. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-20#Text>.
2. Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки». № 738-IX. 19 червня 2020. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#Text>.
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей діяльності фінансового сектору у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні». № 2463-IX. 27 липня 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2463-20#Text>.
4. Розвиток фінансового ринку України в умовах європейської інтеграції: проблеми та перспективи [колективна монографія] / за заг. ред. В. Г. Баранової, О. М. Гончаренко. Харків: «Діса плюс», 2019. 370 с.
5. Данилишин Б. 2021-2022: Яка ситуація в економіці та на фінансових ринках. Укрінформ. 19.01.2022. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3388110-20212022-aka-situacia-v-ekonomici-ta-na-finansovih-rinkah.html>.
6. Steven Douglas Moffitt. Introduction to the Strategic Analysis of Financial Markets. In Progress, World Scientific. Illinois Institute of Technology. May 2016. URL: https://www.researchgate.net/publication/303044586_Introduction_to_the_Strategic_Analysis_of_Financial_Markets.
7. Коніна М., Реха К., Янковський В. Сучасний стан фінансового ринку України та шляхи його вдосконалення. Економічний дискурс. Міжнародний науковий журнал. 2019. Випуск 2. с. 183-192.
8. Adam Hayes. Financial Markets: Role in the Economy, Importance, Types, and Examples. Investopedia. May 31, 2022. <https://www.investopedia.com/terms/f/financial-market.asp>.
9. Харламов П. Падіння по всіх напрямках: куди й чому рухається небанківський фін ринок (як війна впливає на страховиків, фінансові компанії та ломбарди). 12 вересня 2022. <https://mind.ua/publications/20246832-padinnya-po-vsih-napryamkah-kudi-j-chomu-ruhaetsya-nebankivskij-finrinok>.
10. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. Березень 2021. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686>.
11. Огляд небанківського фінансового сектору: вересень 2022 року. Національний банк України. 6 вересня 2022. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-nebankivskogo-finansovogo-sektoru-veresen-2022-roku>.
12. Огляд банківського сектору: Серпень 2022 року. Національний банк України. 16 серпня 2022. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-bankivskogo-sektoru-serpen-2022-roku>.
13. Діяльність надавачів небанківських фінансових послуг поволі відновлюється – Огляд небанківського фінсектору за III квартал 2022 року. Національний банк України. 30 листопада 2022. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/diyalnist-nadavachiv-nebankivskih-finansovih-poslug-povoli-vidnovlyuyetsya-oglyad-nebankivskogo-finsektoru-za-iii-kvartal-2022-roku>.
14. Фінансовий ринок у цифрах. Національний банк України. 11 січня 2023. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/u-grudni-na-rinku-nebankivskih-finansovih-poslug-novih-gravtsiv-ne-zyavilosya-vodnochast-63-uchasniki-zalishili-rinok?fbclid=IwAR1P-YqCpey3NOVUh1xNhkCWH3oPomXAJFpgcH0U4pm659fyLoa8Qm99TnQ>.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo udoskonalennia funktsii iz derzhavnoho rehuliuвання rynkiv finansovykh posluh». № 79-IX. 12 veresnia 2019. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-20#Text>.
2. Zakon Ukrainy «Pro rynky kapitalu ta orhanizovani tovarni rynky». № 738-IX. 19 chervnia 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#Text>
3. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo osoblyvosti diialnosti finansovoho sektoru u zviazku iz vvedenniam voiennoho stanu v Ukraini». № 2463-IX. 27 lypnia 2022. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2463-20#Text>.
4. Baranovoi, V. H., and Honcharenko, O. M. (2019). Rozvytok finansovoho rynku Ukrainy v umovakh yevropeiskoi intehratsii: problemy ta perspektyvy. Kharkiv: «Disa plus».
5. Danylyshyn, B. (2022). 2021-2022: Yaka sytuatsiia v ekonomitsi ta na finansovykh rynkakh. Ukrinform. 19.01.2022. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3388110-20212022-aka-situatsiia-v-ekonomitsi-ta-na-finsanovih-rynkah.html>.
6. Moffitt, Steven Douglas. (2016). *Introduction to the Strategic Analysis of Financial Markets*. In Progress, World Scientific. Illinois Institute of Technology. May 2016. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/303044586_Introduction_to_the_Strategic_Analysis_of_Financial_Markets.
7. Konina, M., Rekha, K., and Yankovskyi, V. (2019). Suchasnyi stan finansovoho rynku Ukrainy ta shliakhy yoho vdoskonalennia. *Ekonomichnyi dyskurs*, 2, 183-192.
8. Hayes, A. (2022). Financial Markets: Role in the Economy, Importance, Types, and Examples. *Investopedia*. Retrieved from: <https://www.investopedia.com/terms/f/financial-market.asp>.
9. Kharlamov, P. (2022). Padinnia po vsikh napriamkakh: kudy y chomu rukhaietsia nebankivskyi fin rynek (iak viina vplyvaie na strakhovykiv, finansovi kompanii ta lombardy). 12 veresnia 2022. Retrieved from: <https://mind.ua/publications/20246832-padinnia-po-vsih-napryamkah-kudi-j-chomu-ruhaetsia-nebankivskij-finrinok>.
10. *Stratehiia rozvytku finansovoho sektoru Ukrainy do 2025 roku*. Berezen 2021. Retrieved from: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finsanovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686>.
11. *Ohliad nebankivskoho finansovoho sektoru: veresen 2022 roku*. Natsionalnyi bank Ukrainy. 6 veresnia 2022. Retrieved from: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-nebankivskogo-finsanovogo-sektoru-veresen-2022-roku>.
12. *Ohliad bankivskoho sektoru: Serpen 2022 roku*. Natsionalnyi bank Ukrainy. 16 serpnia 2022. Retrieved from: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-bankivskogo-sektoru-serpen-2022-roku>.
13. Diialnist nadavachiv nebankivskykh finansovykh posluh povoli vidnovliuietsia – Ohliad nebankivskoho finsektoru za III kvartal 2022 roku. Natsionalnyi bank Ukrainy. 30 lystopada 2022. Retrieved from: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/diialnist-nadavachiv-nebankivskih-finsanovih-poslug-povoli-vidnovliuyetsia-oglyad-nebankivskogo-finsektoru-za-iii-kvartal-2022-roku>.
14. *Finansovy rynek u tsyfrakh. Natsionalnyi bank Ukrainy*. 11 sichnia 2023. Retrieved from: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/u-grudni-na-rinku-nebankivskih-finsanovih-poslug-novih-gravtsiv-ne-zyavilosya-vodnochas-63-uchasniki-zalishili-rynok?fbclid=IwAR1P-YqCpey3NOVUh1xNhkCWH3oPomXAJFpgcH0U4pm659fyLoa8Qm99TnQ>.

Nataliya Kravchuk, Dr. Sc. (Economics), Assoc. Prof., West Ukrainian National University, Ukraine

Oleh Lutsyshyn, Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., West Ukrainian National University, Ukraine

CURRENT TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF FINANCIAL INTERMEDIARY IN THE CONTEXT OF MILITARY CHALLENGES: THE UKRAINIAN CASE

Abstract

Introduction. The current situation on the financial market of Ukraine, in the conditions of military challenges, depends not only on financial and economic factors, but also on social, political and security factors. The war defines non-typical rules for the functioning of both financial intermediaries and the financial market in general. Safety of all participants and creation of conditions for access to financial services in conditions of fragility of the financial intermediation system became the main dominant factors. And this, in turn, requires the rapid reorientation of financial intermediaries to remote communication channels, digitization of services, flexible policy in the field of regulation, the search for new alternative sources of replenishment of resources, ensuring financial stability and liquidity, the search for new tools, quick response to challenges related to with wartime activities. All of the above causes considerable pressure on the functioning of financial intermediaries, who are responsible for their financial stability.

Goal. Elucidation of the main factors affecting the state of the financial market in the conditions of military challenges; analysis of the real state of financial intermediaries and generalization of factors and reasons for the reduction of market activity and the fragility of systems and financial intermediation; justification of the need to change the policy of prudential supervision; identification of the potential and channels for the introduction of financial innovations to improve the market; outline of the main trends in the development of financial intermediaries in the post-war period.

Results. It was found that financial intermediaries in Ukraine work during the period of "shock" challenges caused by wartime. It is shown that their activities are aimed at introducing financial innovations and ensuring stable access of consumers to all financial services. The pragmatism of the functioning of financial intermediaries in the financial services market, their real state, the problems of activity and state regulation are revealed, the

challenges faced by financial market participants in the wartime period are emphasized. It is argued that in the conditions of the fragility of the financial intermediation system, ensuring the sustainability and stability of the activity of financial intermediaries, their effective activity, openness and transparency has an important place. The importance of inclusiveness in the activities of financial intermediaries has been demonstrated. It is proven that military challenges became a systemic determinant of the "cleansing" of the financial market, forcing a part of financial intermediaries (usually from the market of non-banking financial institutions) to make a difficult but responsible decision - to leave the market. Under such circumstances, it is important for the state regulator to take preventive measures aimed at supporting this sector of the financial market. Another challenge is operating in conditions of total economic decline and lack of financial resources to fulfill the obligations assumed. Financial intermediaries are ready to make concessions and soften the terms of obligations, however, there should be counter-steps in the system of regulatory policy to create soft rules and requirements in war conditions (reducing the level of provisioning for overdue loans, canceling the norm of the ratio of productive and non-productive assets, the level of profitability and softening of other activity indicators for the period of the war and the determination of a specific and adequate period of recovery in the post-war period).

Conclusions. Based on the results of the conducted research, the following conclusions were drawn: new trends are crystallizing in the financial market of Ukraine and in the system of financial intermediation; the issues of introducing technologies for remote and asynchronous access to services provided by financial intermediaries into the activities of financial intermediaries are updated; military challenges cause serious changes in the configuration of the financial market, both in terms of the segmentation of financial intermediaries, and in terms of the introduction of innovations in the financial intermediation system.

Keywords: financial market; financial services market; financial intermediation; military challenges; prudential supervision; financial instruments; financial militarism; financial inclusion; banking institutions; insurance companies; pawnshops; credit unions; leasing companies; financial companies.

Cite as: Kravchuk, N. & Lutsyshyn, O. (2023). Current trends in the development of financial intermediary in the context of military challenges: the ukrainian case. *Economic analysis*, 33 (1), 121-140. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2023.01.121>